

*Анастасія Юрійвна Іванова,
старший науковий співробітник
відділу історії держави і права України
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
ORCID: 0000-0002-7344-4505*

МІЖНАРОДНИЙ ЗАХИСТ ПРАВ МЕНШИН У КОНТЕКСТІ ПРАЦЬ ГЕРША ЛАУТЕРПАХТА

Постановка проблеми. Питання групових прав¹ залишається одним із найскладніших у міжнародному праві, оскільки його правове регулювання відбувається на перетині індивідуальних свобод і колективної суб'єктності спільнот. Пов'язаною проблемою є різної міри тиск, аж до втручання, на внутрішній суверенітет держав, що викликає неоднозначну реакцію урядів таких держав. У працях Герша Лаутерпахта обидві проблеми постають особливо гостро: він визнавав значення суб'єктності меншин, але водночас найкраще розробив механізми захисту індивідуальних фундаментальних прав людини. Сучасні дискусії демонструють, що суперечності між захистом індивідуальних і групових людських прав у міжнародному праві не зникли, а лише видозмінені в нових правових контекстах та політичних викликах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна література зосереджується на переосмисленні міжвоєнної системи міжнародного правового захисту меншин, а також на впливі Лаутерпахта на формування універсалістської моделі *індивідуальних* прав людини після 1945 року. Дослідники переважно звертають увагу на *критику* ним колективних прав, яку пов'язують з реакцією на провал механізмів Ліги Націй і політичні маніпуляції «захистом меншин» у 1930-х роках. Окремі автори аналізують, як ідеї Лаутерпахта співвідносяться з сучасними концепціями культурних прав, прав корінних народів і правовим режимом захисту меншин у Європі. Водночас розроблена Лаутерпахтом концепція міжнародного *захисту прав меншин як групових прав* досі лишалася поза увагою дослідників.

Мета статті. Метою статті є реконструкція концептуального бачення групових прав у працях Герша Лаутерпахта. Особлива увага приділяється тому, як Лаутерпахт поєднував визнання культурної суб'єктності та самобутності груп (ще до виникнення поняття групової ідентичності) із наданням центрального місця індивідуальній правосуб'єктності. Автор прагне показати, наскільки його підхід залишається актуальним для сучасних дискусій про права меншин.

Методи дослідження. У роботі застосовано історико-правовий метод для аналізу еволюції підходів до групових прав у міжвоєнний та повоєнний періоди. Порівняльно-правовий метод використано для зіставлення концепцій Лаутерпахта з сучасними міжнародно-правовими стандартами. Також застосовано герменевтичний метод для інтерпретації текстів Лаутерпахта і документів неурядових міжнародних організацій та судових органів.

Основні результати дослідження. Ім'я Герша Лаутерпахта, яке лише нещодавно почало повертатися до української культурної спадщини та української правової науки, у світовій науці, переважно асоціюється з міжнародним правом власне індивідуальними людськими правами, як вони визначені в Загальній декларації прав людини, прийнятій і проголошеній резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. Він розробив проєкт Міжнародного білля про права людини – авторський текст, використаний при розробці Загальної декларації прав люди-

¹ Ми погоджуємося з професором Петром Рабіновичем стосовно того, що словосполучення «людські права» є більш адекватним відповідником англійському «human rights». Враховуючи усталеність термінопоняття «права людини» в українській правовій науці та законодавчій практиці, у цій розвідці ми використовуватимемо обидва терміни як взаємозамінні та еквівалентні.

ни, виступив доповідачем на конференції Асоціації міжнародного права в Брюсселі 1948 року від комісії з людських прав щодо підготовки Загальної декларації прав людини.

Хоча Лаутерпахт не увійшов до складу урядових органів ООН, безпосередньо відповідальних за розроблення Декларації, якщо думати про розвиток прав людини в міжнародному праві в між- та повоєнний період, спадають на думку два імені – Герша Лаутерпахта та Рафаля Лемкіна. У деяких статтях їх доробок навіть досліджують у порівнянні. Це зумовлено не лише паралелями їх доль – обидва родом з єврейських сімей, народжені на перехресті епох та зросли в штетлах у Східній Європі, обидва студіювали право на юридичному факультеті Львівського університету (тоді – університету Яна Казимира), обидва пережили досвід війни та еміграції, а їхні родини – не пережили.

Вражаючи паралелі їхнього творчого шляху – обидва розробили унікальні концепції загально-світового значення, спрямовані на *захист прав людини засобами міжнародного права* – контрастують з концептуально різними підходами щодо захисту прав людини. Внесок Герша Лаутерпахта асоціюється переважно з розвитком *доктрини захисту індивідуальних прав людини* та виробленням концепції злочинів проти людяності як її продовженням та законодавчим втіленням. Головним здобутком Рафаля Лемкіна натомість стала концепція геноциду, спрямована на *захист групових людських прав*. Таке виразне розмежування їхніх доробків у сучасній історіографії можна пояснити матеріалізацією обох цих концептів у нормах міжнародного права. Насправді це є не зовсім справедливим по відношенню до наукової спадщини Лаутерпахта, яка містить не менш цікаві новаторські підходи щодо групових людських прав. Вони не були реалізовані в Загальній декларації та не стали частиною міжнародного права, а відтак залишилися поза увагою як української, так і європейської правової науки.

У одній з найперших в Україні робіт, присвячених Лаутерпахту, професор Петро Рабінович зіставляє опублікований Лаутерпахтом текст Міжнародного білля про права людини та текст Загальної декларації прав людини 1948 року та виявляє *подібності* обох документів, доводячи, таким чином, авторство Лаутерпахта щодо значної частини тексту Декларації прав людини.

Не менш захопливим може стати й виявлення *відмінностей* у цих документах, а саме тих положень, які були в підготовленому та опублікованому Лаутерпахтом Міжнародному біллі про права та які не увійшли до Загальної декларації. Аналіз таких відмінностей дасть змогу простежити як правові погляди самого Лаутерпахта, так і трансформацію загальної парадигми прав людини в її розвитку. Власне, у цій розвідці хочемо сфокусуватися на історії *невключення* до Загальної декларації прав людини *групових прав меншин*.

У проєкті Міжнародного білля про права людини, опублікованому Лаутерпахтом у праці *An International Bill of the Rights of Man* [1] у 1945 році, груповим людським правам присвячена стаття дванадцять. У повному обсязі текст Білля було включено до попереднього звіту Комісії з людських прав Асоціації з міжнародного права [2], а також до пізнішого монографічного дослідження *International Law And Human Rights* [3, s. 314–321], яке вийшло друком через п'ять років, до якого текст Білля в дещо видозміненому вигляді також увійшов – тепер це вже стаття 14.

Робота Лаутерпахта написана після Другої світової війни та після міжвоєнного періоду з його піднесенням групових (колективних) людських прав та винесенням їх проблем на рівень міжнародного захисту. Вже в напрацюваннях the Inquiry – дослідницької групи щодо підготовки матеріалів для мирних перемовин та мирного договору, заснованої у вересні 1917 року президентом Вудро Вільсоном, – міжнародний захист прав національних меншин отримав новаторське концептуальне оформлення. З'являється концепт, а згодом проголошений принцип міжнародного права, – право народів (націй) на самовизначення. Навіть у команді американського президента він не всіма сприйнятий однозначно. Так, державний секретар США Роберт Лансінг надавав більшого значення єдності імперської Росії та польським претензіям на західну Україну, ніж незалежній українській державі, а в меморандумі від грудня 1918 року писав: «Чим більше я думаю про заяву президента щодо права на «самовизначення», тим більше переконуюся в небезпеці вселення таких ідей у свідомість певних рас. Це неминуче стане основою для неможливих вимог на Мирному конгресі й створить проблеми в багатьох країнах. Який вплив це матиме на ірландців, індійців, єгиптян і націоналістів серед бурів (*африканерів*. – *Авт.*)? Чи не породить це невдоволення, безлад і повстання? ... Ця фраза просто наповнена динамітом. Вона породить надії, які ніколи не можуть

бути реалізовані. Боюся, що це коштуватиме тисячі життів... Яка біда, що ця фраза була коли-небудь вимовлена! Яке горе вона спричинить!» [13].

Для президента Вудро Вільсона та прихильників концепту з його команди це право стало на-самперед *захистом* національних меншин та етнічних груп, але не шляхом зовнішньої міжнародної протекції, а шляхом визнання за ними права на власний самозахист через внутрішній механізм демократичного самоврядування [4]. Основною політичною метою такого захисту мало стати усунення найбільшого джерела конфліктів у багатонаціональній довоєнній Європі, яке реалізується за допомогою демократичних інститутів їх самоврядування. Фактично право на самовизначення тут виступає не абсолютним правом або певною онтологічною ідеєю. Натомість є цілком конкретним політичним інструментом, спрямованим на усунення найбільш конфліктогенного чинника для повоєнного миру в Європі та світі.

Навіть більше, міжнародні гарантії захисту прав меншин у новостворених державах розглядалися як одна з гарантій загального повоєнного миру. В одній зі своїх промов президент Вільсон саме цим обґрунтовував можливість міжнародного втручання в суверенні справи Румунії: «Пан Братіану висловив думку, що ми не можемо, так би мовити, посягати на суверенітет Румунії, давній суверенітет, і *встановлювати певні приписи щодо прав меншин*. Але прошу його зважити на те, що він не бере до уваги факт: він просить Союзні та Приєднані держави санкціонувати значні територіальні прирощення, які Румунія отримує завдяки спільній перемозі зброї. А отже, ми маємо право сказати: якщо ми погоджуємося на ці територіальні прирощення, то маємо право наполягати на певних гарантіях миру» [5]. Очевидно, що такими гарантіями миру є вищезгадані *певні приписи (вимоги) щодо прав меншин*.

Відтак права меншин становлять одночасно, з одного боку, об'єкт захисту міжнародного співтовариства, а з іншого – самі забезпечують гарантії (виступають гарантіями) збереження загального повоєнного миру.

Пізніше ця ідея пов'язаності міжнародного права із правами людини, міжнародного права як гаранта прав людини всередині суверенної держави, що може виглядати втручанням у внутрішні справи і, тим самим, суперечити її внутрішньому суверенітету, використовується Лаутерпахтом у його концепції для захисту індивідуальних фундаментальних прав людини. Він відмічає тісну зумовленість проблеми етнічних, мовних або релігійних меншин у національній державі питаннями збереження міжнародного миру, а також наголошує на тепер уже історичному досвіді такого зв'язку міжвоєнної Європи.

Подальший розвиток захисту прав меншин Лаутерпахт убачає у розширенні їх прикладного, до певної міри інструменталістського, розуміння як гаранта збереження міжнародного миру, на значно абстрактніше філософсько-правове бачення – *прав меншин як фундаментальних людських прав*.

Зауважимо, що меншини Лаутерпахт розглядає в традиційній для цієї проблематики дихотомії «більшість-меншість» – для нього це значна кількість осіб, яка становить меншість серед більшості. Меншість він розуміє в широкому сенсі – *це значна кількість осіб, які належать до іншої раси, мови або релігії, ніж більшість населення*.

Так само в широкому сенсі й у тісному зв'язку із економічними правами Лаутерпахт розуміє культурні права меншин. Він вважає, що право меншин на культурні права, визнані чи санкціоновані більшістю, має бути забезпечене справедливою пропорцією у загальних державних коштах. Така забезпеченість справедливою пропорцією, допустимий варіант перекладу – *справедливою часткою* наявних державних коштів, – за рахунок яких меншини мають право створювати або утримувати свої школи та культурні й релігійні установи, створює значно твердіші гарантії прав меншин, ніж існують у сучасній правовій доктрині та законодавчій практиці.

Очевидно, що сама ідея частки чи пропорції в державних коштах виводить права меншин на інший рівень правового захисту. Вони не просто отримують правовий захист з доброї волі більшості та з абстрактних філософсько-правових міркувань про права людини. Вони отримують право на справедливу пропорцію або частку в державних коштах, за рахунок яких забезпечується захист їхніх прав.

Отже, Лаутерпахт розрізняє, з одного боку, культурні права, як, наприклад, право на мову, використання мови в судах та інших державних органах і установах, що не потребують додатково-

го фінансування. З іншого боку, групи меншин володіють також культурними правами, які тісно пов'язані із економічними – *право створювати та утримувати, за рахунок справедливої частки наявних державних коштів, свої школи та культурні й релігійні установи*.

Такий підхід створює реальний економічний ґрунт і реальні підстави для забезпечення культурних прав меншин. Справедлива пропорція за своєю природою передбачає наявність двох відношень і показує співмірність частин цілого між собою. Продовженням такої логіки є прийняття за аксіому співвідношення всіх громадян держави та груп меншин усередині держави як цілого і частини. Відповідно, наступним кроком є визнання справедливої частки меншин у загальному блазі, до створення якого меншини також були долучені пропорційно своїй кількості та потенційній участі у створенні загального блага. Меншини в такому разі виступають не в якості *об'єкта* захисту своїх прав і доброї волі більшості суспільства. Вони виступають повноцінним суб'єктом, наділеним правом на частку у спільних державних фондах, а отже, гарантією рівного доступу до них. Право на судовий захист таких прав мало бути гарантовано як окремим представникам меншин, так і організованим групам, що репрезентують інтереси відповідних меншин.

Це відрізняється від сучасного розуміння та юридичного закріплення прав меншин, зокрема від того, як вони визначені в Законі України «Про національні меншини (спільноти)», прийнятому наприкінці грудня 2022 року.

Очевидно, ця ідея *пропорції*, або *частки*, у *спільному* виникає під впливом філософських ідей Цицерона, який, у розумінні Лаутерпахта, вивів не тільки спільне право, а й спільну частку (долю) в справедливості [3, s. 95]: «...ті, хто має спільний Закон, повинні також мати спільну Справедливість, і тих, хто мають це, слід вважати членами одного спільного суспільства» [6, s. 322, 323].

Видається, цицеронівська ідея «спільної частки у справедливості» [6, s. 322, 323] (лат. *communio iuris*) як основи політичної спільноти, разом із концепцією загального блага як центральної мети публічної влади, втілилися у юридичних категоріях суспільної користі (лат. *utilitas publica*) і спільних суспільних благ (лат. *res omnium communes*), де участь у справедливості набула сенсу участі в публічній користі. Середньовічна схоластика, насамперед Тома Аквінський, переосмислив цицеронівську «спільну користь» у дусі нормативної ідеї спільного блага (лат. *bonum commune*), що розумілась не як сума приватних вигод, а як умова, що дасть змогу кожному члену спільноти реалізувати своє благо, та головна мета всього права та суспільства: «Адже цілком очевидно, що всі, хто належить до певної спільноти, співвідносяться з нею так, як частини з цілим. Але частина у всьому, чим вона є, належить цілому; тому будь-яке благо частини може бути підпорядковане цілому. Отже, благо будь-якої чесноти, чи то тієї, що підпорядковує людину собі самій, чи то тієї, що підпорядковує її стосунки з іншими окремими особами, може бути віднесене до спільного блага, на яке спрямована справедливість» [7]. У ранньому Новому часі це розвинулося в доктрині держави як управителя та зберігача спільного блага, а участь різних корпорацій і груп у цицеронівському спільному суспільстві (співтоваристві) [6] стала розглядатися як їх частка в спільній справі.

Поступово цицеронівська думка про «спільну частку в справедливості» трансформувалася в більш широке розуміння спільного блага як спільно створюваного і спільно підтримуваного порядку, в якому кожен – як індивід, так і корпорації – має свою частину відповідальності, але й свою частину участі. З переходом від станового до індустріального суспільства фокус з прав корпорацій переноситься на права національних груп, які заявляють про себе як самостійні суб'єкти – носії політичних та культурних прав. Та отримують таке визнання спочатку на конституційному рівні окремих держав, а згодом і на міжнародному рівні. Логічно припустити, що їх право на участь у спільному, у спільній справі при цьому нікуди не зникає.

Тісно пов'язаною з питаннями правового захисту груп проблемою стало питання рівності груп меншин та розуміння її змісту у співвідношенні до *прав індивідів як учасників більшості*. Лаутерпахт розвиває новаторський тоді підхід до ідеї рівності як до чогось більшого, ніж до виключно елементарного утримання від дискримінації, натомість розвиває тут ідею рівності у праві. Для цього він використовує концепцію (ідею) *самобутності, особливої сутності або суб'єктності меншин* – те, що сучасною мовою ми б назвали ідентичністю меншин. Термін «ідентичність» стосовно соціальної психології тоді ще не введений до сталого наукового обігу. Ще не з'явилися напрацювання Еріка Еріксона щодо ідентичності як соціальної психологічної категорії та теорії соціальної ідентичності Генрі Таджфела, після яких групова ідентичність стає центральним

терміном у соціальній психології. Лаутерпахт використовує термін «entity» (суб'єктність), ніби в передочікуванні «identity» (ідентичність), що з'явиться як усталена наукова категорія незабаром. Ця суб'єктність-ідентичність, за Лаутерпахтом, передбачає необхідність збереження та розвитку її особливих якостей (рис) і спадщини, що становить для меншин не меншу цінність, ніж будь-які інші фундаментальні права. І цим «ніж будь-які інші фундаментальні права», Лаутерпахт фактично ставить *право на таку ідентичність, її особливі риси (якості) та спадщину* в один ряд з *фундаментальними людськими правами*.

Виходячи з припущення, що меншість може страждати через позбавлення законних можливостей для збереження та розвитку якостей і спадщини, що становлять їх особливу сутність, адже «меншини пожегали своїм життям і свободою, щоб зберегти їх», Лаутерпахт переконаний, що вимоги етнічних, релігійних або мовних меншин заслуговують *на не меншу повагу, ніж інші права, гарантовані Біллем*.

У своїй аргументації Лаутерпахт цих ідей знову звертається до високого значення *участі меншини у спільному суспільному блазі*, адже вони «зобов'язані робити свій внесок у національні ресурси, не маючи можливості – тією ж або подібною мірою, що й члени більшості – підтримувати та розвивати цінності, які є для них дорогими». Розвиваючи думку, саме цю суперечність між, з одного боку, *обов'язком* робити свій внесок у національні ресурси та, з іншого – *відсутністю можливості* тією ж мірою, що й члени (учасники) більшості, підтримувати та розвивати цінності, які є для них дорогими, він оцінює як *відмову рівності перед законом*. «Культурна та мовна єдність національної держави, досягнута за рахунок її меншин, не є таким ідеалом, що заслуговує на безумовну повагу настільки, щоб санкціонувати (виправдовувати) заперечення рівності, зрозумілої в цьому сенсі» [3, s. 353], – зазначає Лаутерпахт.

Лише визнання за меншинами права на ідентичність, а також права на збереження та розвиток якостей і спадщини, що становлять їхню особливу сутність, відповідатиме принципу рівності перед законом.

Саме такий тісний зв'язок між *принципом рівності перед законом і гарантією для меншин «відповідних засобів для збереження їх расових особливостей, традицій та національних характеристик»* був чітко продемонстрований Лігою Націй та її Постійним судом міжнародного правосуддя у консультативній думці, висловленій у 1935 році щодо шкіл для меншин в Албанії [8] – хрестоматійним сьогодні прикладом судового рішення щодо прав національних меншин, який Лаутерпахт також наводить як ілюстрацію викладених аргументів.

У своїй консультативній думці Суд, розрізняючи фактичну рівність і рівність у праві, зазначає наявність у держави двох зобов'язань щодо захисту прав меншин. Перше – це забезпечити, щоб громадяни, які належать до расових, релігійних або мовних меншин, були в усіх відношеннях поставлені в умови повної рівності з іншими громадянами держави. Друге – забезпечити меншинам належні засоби для збереження їх расових особливостей, традицій та національних характеристик.

Ці дві вимоги дійсно тісно пов'язані між собою – зазначає Суд, оскільки не може бути справжньої рівності між більшістю та меншиною, якщо остання позбавлена своїх інститутів і, як наслідок, змушена відмовитися від того, що становить саму суть її існування як меншини [8].

Відтак суд розрізняє фактичну рівність та рівність у праві. Для того, щоб зрозуміти правові підстави такого рішення, звернемося до норм матеріального права, яким установлено ці вимоги, а власне Малим версальським договором 1919 року, стаття 8: «Польські громадяни, які належать до расових, релігійних або мовних меншин, користуються таким самим ставленням і таким самим забезпеченням (гарантіями) як у праві, так і фактично, як і інші польські громадяни. Зокрема, вони мають рівне право засновувати, утримувати та контролювати за власний кошт благодійні, релігійні та соціальні установи, школи та інші освітні заклади, із правом користуватися там своєю мовою та вільно сповідувати свою релігію» [12].

Майже дослівно з незначними відмінностями ця стаття відтворена в Декларації щодо захисту меншин в Албанії, підписаній у Женеві 2 жовтня 1921 року [9]. Так само гарантовані однаковість ставлення й забезпечення, та розрізняються фактична рівність і рівність у праві. Суд Ліги Націй, досліджуючи питання, що мається на увазі під однаковим ставленням і однаковим саме забезпеченням як у праві, так і фактично [8, s. 18], погоджується з тим, що нелегко визначити відмінність між поняттями фактичної рівності та рівності у праві: «Перше поняття виключає ідею

суто формальної рівності; саме це було встановлено Судом у його консультативній думці від 10 вересня 1923 року щодо справи німецьких поселенців у Польщі (думка № 6): «Повинна існувати як фактична рівність, так і очевидна юридична рівність у сенсі відсутності дискримінації в тексті закону»».

У такий спосіб Суд доходить висновку, що юридична рівність виключає будь-яку дискримінацію, тоді як *фактична рівність може передбачати необхідність різного ставлення для досягнення результату, який встановлює рівновагу між різними ситуаціями*: «Легко уявити випадки, коли рівне ставлення до більшості та меншості, ситуація та потреби яких є різними, призведе до фактичної нерівності; таке ставлення суперечитиме першому реченню пункту 1 статті 3. Рівність між членами більшості та меншості повинна бути ефективною, справжньою рівністю; саме це є змістом цього положення» [8, s. 18].

За логікою Лаутерпахта, саме така ефективна, а не суто формальна, рівність, можлива лише у випадку забезпечення меншинам тих прав, які створюють умови для реалізації core values, що становлять сутність меншин як частини політичної спільноти та значної кількості осіб, належних до іншої раси, мови або релігії, ніж більшість населення, та які відрізняють їх від більшості.

Висновки. Отже, вже у Версальському мирному договорі 1919 року містилось розділення фактичної рівності та рівності у праві, яке цілком переконливо було розтлумачено судом Ліги Націй як необхідність забезпечити ефективну рівність між членами більшості, яка й буде справжньою, а не виключно формально-юридичною рівністю й відповідатиме як букві, так і духу права.

Лаутерпахт у своїх роботах пішов ще далі, пропонуючи закріпити саме таке розуміння рівності між членами більшості та меншості в державі, для чого підняти її на рівень фундаментальних прав людини.

Для цього він же послідовно обстоював свою позицію в складі експертної комісії з прав людини Асоціації міжнародного права в Брюсселі 1948. Цікаво, що у внутрішньому протистоянні стосовно цього питання Лаутерпахт наводив радянський досвід законодавчого й конституційного регулювання цього питання як вартій уваги і позитивний та висловлював сподівання на тимчасовість його декларативності: «Російське законодавство відіграло провідну роль не тільки у скасуванні дискримінації за расовою, релігійною та іншими ознаками, а й у забороні такої дискримінації та підбурювання до неї з боку інших структур, крім самої держави. ... У сфері повного й беззастережного забезпечення рівних культурних можливостей для національних та етнічних меншин радянська російська практика відкрила нову і значну сторінку. Внесок російської Конституції 1936 року та російської практики в цілому у визнання права особи на працю, соціальне забезпечення, медичну допомогу, достатній відпочинок та освіту має тривалий і благотворний вплив» [2].

У попередньому звіті, підготовленому Гершем Лаутерпахтом щодо розроблення Загальної декларації прав людини, містяться проекти, подані як проектним комітетом, так і Підкомісією з питань запобігання дискримінації та захисту меншин. *Обидві пропозиції містили норми щодо міжнародного захисту прав меншин*, хоча й сформульовані по-різному і дещо абстрактніше, ніж пропонував Лаутерпахт. Так, текст, запропонований редакційним комітетом, був сформульований так: «У державах, де проживає значна кількість осіб, які належать до іншої раси, мови або релігії, ніж більшість населення, особи, що належать до таких етнічних, мовних або релігійних меншин, мають право, наскільки це сумісно з громадським порядком, створювати й підтримувати школи та культурні або релігійні установи, а також використовувати свою мову в пресі, на публічних зібраннях, у судах та інших державних органах» [2]. Пропозиція підкомісії полягали в такому: «У державах, де проживають чітко визначені етнічні, мовні або релігійні групи, які явно відрізняються від решти населення і які бажають отримати диференційоване ставлення, особи, що належать до таких груп, мають право, наскільки це сумісно з громадським порядком і безпекою, створювати і підтримувати свої школи та культурні або релігійні установи, а також використовувати свою мову і писемність у пресі, на публічних зібраннях і в судах та інших державних органах, якщо вони того бажають» [2].

До остаточного тексту Загальної декларації прав людини жодна із вищезгаданих пропозицій не увійшла. Дехто дотепно пояснює це зміною «моди»: «Той, хто присвячує своє життя вивченню міжнародного права в ці бурхливі часи, інколи ловить себе на думці, що в міжнародному праві існує мода – так само, як і на краватки. Після Першої світової війни великою модою був “міжна-

родний захист меншин”... Нещодавно ця мода майже зійшла нанівець. Сьогодні ж добре вбраний міжнародник носить “права людини”» [10, s. 282].

Інші – тим, що відбулося тотальне відторгнення трагічного досвіду надмірної фіксації на між-національному поділі та подальшої пріоритизації окремих національних груп над іншими з усіма катастрофічними наслідками як одного з уроків Другої світової війни.

Сьогодні є чимало прихильників ревізійністських підходів, найвідоміший Самуела Мойна [11], що наполягають на розриві античної гуманістичної традиції та повному переродженні прав людини, починаючи з 1970-х років на тлі занепаду антиколоніальних, соціалістичних та утопічних проєктів.

Однак саме закладений Загальною декларацією прав людини 1948 року пріоритет індивідуалістичного підходу до захисту прав меншин до сьогодні продовжує визначати сучасний міжнародно-правовий захист прав меншин. Домінування індивідуалістської концепції захисту прав меншин, тобто забезпечення захисту групових прав, за поодинокими винятками, переважно через конкретного індивідуального члена такої групи, створює колізії та парадокси правового регулювання захисту прав меншин. Звернення до наукової спадщини Герша Лаутерпахта відкриває завісу, яким чином відбувалося унормування саме такого стану речей, та пропонує інші перспективи для подальших досліджень потенціалу розвитку групових людських прав та прав меншин зокрема.

Список використаних джерел

1. Lauterpacht, H. (1945). *An International Bill of the Rights of Man*. Columbia University Press.
2. Human rights, the Charter of the United Nations and the International Bill of the Rights of Man: preliminary report / by H. Lauterpacht. New York: UN, 12 May 1948, 63 p. <https://digitallibrary.un.org/record/564241?v=pdf/E/CN.4/89>
3. Lauterpacht, H. (1950). *International Law And Human Rights*. London: Stevens & Sons Limited.
4. Raic, David. *Statehood and the Law of Self-Determination*. Leiden, The Netherlands: Brill | Nijhoff, 2002. <https://doi.org/10.1163/9789047403388>
5. Anna Meijknecht *Minority Protection System between World War I and World War II* In Max Planck Encyclopedia of Public International Law OR Oxford Public International Law (<http://opil.ouplaw.com>). (c) Oxford University Press, 2026. <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e848?prd=EPIL>
6. Cicero, Marcus Tullius (1928). *On the Republic. On the Laws*. Translated by Clinton W. Keyes. Loeb Classical Library 213. Cambridge, MA: Harvard University Press.
7. Аквінський, Тома. Сума теології. Ч. II-II. П. 58. Цит за: Mensching, Günther. (2004) Thomas von Aquin über Freiheit und Abhängigkeit. *Forschungsinstitut für Philosophie Hannover fiph-Journal* Nr. 4 / Herbst 2004.
8. *Minority Schools in Albania*, Advisory Opinion, 1935 P.C.I.J. (ser. A/B) No. 64 (Apr. 6). In *Publications of the Permanent Court of International Justice Series A/B No. 64; Collection of Judgment, Orders and Advisory Opinions* A.W. Sijthoff's Publishing Company, Leyden, 1925. https://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1935.04.06_albania.htm
9. *Declaration Concerning the Protection of Minorities in Albania* (Geneva, October 2, 1921).
10. Kunz, Josef L. (1954) *The Present Status of the International Law for the Protection of Minorities*, 48 *American Journal of International Law*.
11. Moyn, Samuel (2010). *The Last Utopia – Human Rights in History*. Harvard University Press.
12. *Allied And Associated Powers. (1919) Treaty with Poland. Treaty of peace between the United States of America, the British empire, France, Italy, and Japan and Poland*. Signed at Versailles on. Washington, Govt. print. off. [Pdf] Retrieved from the Library of Congress. <https://www.loc.gov/item/19026812/>
13. Stephen Velychenko, Валентин Кавунник *The Versailles Treaty and the Ukrainian National Republic. The American Refusal to recognize Ukrainian Independence in 1919*. <https://uamoderna.com/history/the-versailles-treaty-and-the-ukrainian-national-republic-the-american-refusal-to-recognize-ukrainian-independence-in-1919/>

References

1. Lauterpacht, H. (1945). *An International Bill of the Rights of Man*. Columbia University Press.
2. Human rights, the Charter of the United Nations and the International Bill of the Rights of Man: preliminary report / by H. Lauterpacht. New York: UN, 12 May 1948, 63 p. <https://digitallibrary.un.org/record/564241?v=pdf/E/CN.4/89>

3. Lauterpacht, H. (1950). International Law And Human Rights. London: Stevens & Sons Limited.
4. Raic, David. Statehood and the Law of Self-Determination. Leiden, The Netherlands: Brill | Nijhoff, 2002. <https://doi.org/10.1163/9789047403388>
5. Anna Meijknecht Minority Protection System between World War I and World War II In Max Planck Encyclopedia of Public International Law OR Oxford Public International Law (<http://opil.oup.com>). (c) Oxford University Press, 2026. <https://opil.oup.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e848?prd=EPIL>
6. Cicero, Marcus Tullius (1928). On the Republic. On the Laws. Translated by Clinton W. Keyes. Loeb Classical Library 213. Cambridge, MA: Harvard University Press.
7. Akvinskyi, Toma. Suma teolohii. Ch.II-II. P. 58. Cyt: Mensching, Günther. (2004) Thomas von Aquin über Freiheit und Abhängigkeit. Forschungsinstitut für Philosophie Hannover fiph-Journal Nr. 4 / Herbst 2004.
8. Minority Schools in Albania, Advisory Opinion, 1935 P.C.I.J. (ser. A/B) No. 64 (Apr. 6). In Publications of the Permanent Court of International Justice Series A/B No. 64; Collection of Judgment, Orders and Advisory Opinions A.W. Sijthoff's Publishing Company, Leyden, 1925 https://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1935.04.06_albania.htm
9. Declaration Concerning the Protection of Minorities in Albania (Geneva, October 2, 1921)
10. Kunz, Josef L. (1954) The Present Status of the International Law for the Protection of Minorities, 48 American Journal of International Law.
11. Moyn, Samuel (2010). The Last Utopia – Human Rights in History. Harvard University Press.
12. Allied And Associated Powers. (1919) Treaty with Poland. Treaty of peace between the United States of America, the British empire, France, Italy, and Japan and Poland. Signed at Versailles on. Washington, Govt. print. off. [Pdf] Retrieved from the Library of Congress. <https://www.loc.gov/item/19026812/>.
13. Stephen Velychenko, Валентин Кавунник The Versailles Treaty and the Ukrainian National Republic. The American Refusal to recognize Ukrainian Independence in 1919. <https://uamoderna.com/history/the-versailles-treaty-and-the-ukrainian-national-republic-the-american-refusal-to-recognize-ukrainian-independence-in-1919/>

Іванова А. Ю. Міжнародний захист прав меншин у контексті праць Герша Лаутерпахта

Стаття присвячена аналізу міжнародного захисту прав меншин крізь призму інтелектуальної спадщини Герша Лаутерпахта – одного з ключових творців сучасного міжнародного права. У центрі уваги перебуває його бачення міжнародного захисту прав меншин, яке, втім, не увійшло до остаточного тексту Загальної декларації прав людини 1948 року.

Ключові слова: групові права, права меншин, міжнародне право, Герш Лаутерпахт.

Ivanova A. Yu. International Protection of Minority Rights: View of Hersch Lauterpacht

This article depicts the international protection of minority rights through the prism of the intellectual legacy of Hersch Lauterpacht, one of the key figures in the development of modern international law. The focus is on his vision of international protection of minority rights, which, however, was not included in the final text of the 1948 Universal Declaration of Human Rights.

The author analyses the protection of minority rights with equitable proportion in state funds, whereby minorities have the right to establish or maintain their own schools and cultural and religious institutions, creating significantly stronger guarantees of minority rights than those that exist in contemporary legal doctrine and legislative practice. The author believes that Lauterpacht derives this idea of proportion, or share in the common, from the philosophical ideas of Cicero, who derived not only common law but also a common share in justice.

The author considers the role of the issue of equality of minority groups and the understanding of its meaning in relation to the rights of individuals as members of the majority, which is closely related to the issues of legal protection of groups. Lauterpacht develops innovative approach to the idea of equality as something more than elementary non-discrimination, instead developing the idea of equality in law. To this end, he uses the concept of the selfhood, special essence or subjectivity of minorities.

The author analyses a classic example of a court decision on the rights of national minorities – the advisory opinion expressed by the Permanent Court of International Justice of the League of Nations in 1935 on schools for minorities in Albania, in which the Court distinguishes between de facto equality and equality in law and concludes that legal equality excludes any discrimination, while de facto equality may require different treatment in order to achieve a result that balances different situations.

The dominance of the individualistic concept of protecting minority rights – ensuring the protection of group rights almost exclusively through a specific individual member of such a group – creates conflicts and paradoxes in the legal regulation of the protection of minority rights. A look at the academic legacy of Hersch Lauterpacht reveals how this state of affairs came to be normalised and offers other perspectives for further research into the potential for the development of group human rights and minority rights in particular.

Keywords: group rights, minority rights, international law, Hersch Lauterpacht.

DOI: 10.33663/2524-017X-2026-17-295-303

Дата першого надходження рукопису до видання: 25.02.2026

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 09.04.2026

Дата публікації: 30.04.2026